

Examen HAVO 2016

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

tijdvak 2

donderdag 23 juni

13.30 - 16.30 uur

Vergeet niet je op te zetten!

Klik op 'Start' om te beginnen.

Tijdens het examen kun je de volgende knoppen gebruiken:

ingesproken tekst

regelen van het volume

uitleg van het programma

ga een pagina terug of verder

ga naar het begin of het einde van het examen

Voor het openen van bronnen gebruik je de volgende knoppen:

afbeelding

geluidsfragment

tekst

filmfragment

filmfragment vergroten. Je kunt ook dubbelklikken op de film voor het vergroten.

filmfragment verkleinen. Je kunt ook dubbelklikken op de film voor het verkleinen.

Hiernaast kun je testen of het beeld en geluid goed functioneren.

Dit examen bestaat uit 4 blokken met in totaal 35 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.
Voor elke vraag staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: De kathedraal van Canterbury en de verering van de heilige Thomas Becket

Blok 2: Kunstenaars rond de Eerste Wereldoorlog en *De Goede mens van Sezuan* (1939) van Bertolt Brecht

Blok 3: Musicals in de Verenigde Staten en het toneelstuk, de musical en de film *Chicago*

Blok 4: Folkzangers en singer-songwriters in de populaire muziek

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1

Dit blok gaat over de kathedraal van Canterbury en de verering van de heilige Thomas Becket.

Thomas Becket, aartsbisschop van Canterbury, werd in 1170 vermoord door ridders van de koning van Engeland. In tekst 1 lees je achtergronden rondom de dood van deze bisschop.

Het verhaal van de moord op Becket is vaak uitgebeeld. Op afbeelding 1 en 2 zie je hiervan een voorbeeld. In de meeste voorstellingen wordt de lafheid van de moord benadrukt.

(2p) Beschrijf twee manieren waarop in deze voorstelling de lafheid van de moord wordt benadrukt.

De heiligverklaring van Becket in 1173 was te danken aan de vele wonderen die aan hem werden toegeschreven. Het geloof in wonderen past in het wereldbeeld van de middeleeuwse mens.

(1p) Geef aan hoe dit geloof in wonderen past in het wereldbeeld van de middeleeuwse mens.

Ondanks de dood van Becket lukte het de koning van Engeland niet om de macht van de Kerk in te perken, integendeel: Becket's dood droeg juist bij aan het verstevigen van de positie van de Kerk in Engeland.

(2p) Leg uit op welke twee manieren Becket's dood bijdroeg aan het verstevigen van de positie van de Kerk in Engeland.

De reliekschrijn op afbeelding 1 is vervaardigd in Limoges (Frankrijk). In deze stad werden in de dertiende en veertiende eeuw grote aantallen reliekschrijnen gemaakt. De reliekschrijnen uit deze stad waren beroemd in Europa vanwege het specifieke gebruik van de emailleertechniek. Op afbeelding 3 en 4 zie je nog twee voorbeelden van reliekschrijnen uit Limoges.

Er waren in Limoges veel verschillende werkplaatsen. Ondanks het feit dat de reliekschrijnen in verschillende werkplaatsen werden gemaakt, lijken ze erg op elkaar.

(2p) Geef twee verklaringen voor deze grote onderlinge gelijkenis.

Ambachtslieden die reliekschrijven maakten, waren georganiseerd in een gilde. Hieronder staan vier beweringen over de organisatie van gilden in de middeleeuwen.

(3p) Geef voor elke bewering aan of deze juist of onjuist is. Noteer op je antwoordblad het cijfer van de bewering gevolgd door 'juist' of 'onjuist'.

- 1 De leden van een gilde konden uit verschillende werkplaatsen afkomstig zijn.
- 2 Binnen een gilde werden afspraken gemaakt ten aanzien van kwaliteit en vormgeving van producten.
- 3 Om toe te mogen treden tot een gilde moesten ambachtslieden de vakschool voor dat specifieke ambacht hebben afgerond.
- 4 Een ambachtsman mocht zijn beroep uitsluitend uitoefenen wanneer hij aangesloten was bij een gilde.

Enkele jaren na Becket's dood brandde de kathedraal van Canterbury grotendeels af. Bij de herbouw werd besloten om de kerk te vergroten, zodat de grote stroom pelgrims die naar Canterbury trok om de heilige Becket te vereren, kon worden opgevangen.

De Franse bouwmeester Guillaume de Sens werd aangesteld. Met zijn plannen voor de herbouw van de kathedraal introduceerde hij de gotiek in Engeland. Bij deze nieuwe bouwstijl werd gebruikgemaakt van skeletbouw.

Hieronder staan vier beweringen over het gebruik van dit bouwprincipe in de middeleeuwen.

(3p) Geef voor elke bewering aan of deze juist of onjuist is. Noteer op je antwoordblad het cijfer van de bewering gevolgd door 'juist' of 'onjuist'.

Skeletbouw:

- 1 bemoeilijkte de toepassing van rondboogramen.
- 2 leidde tot de toepassing van steunberen en luchtbogen.
- 3 werd in de gotiek vrijwel uitsluitend toegepast bij de bouw van kathedralen.
- 4 werd met name toegepast om de bouw van kathedralen te versnellen.

Op afbeelding 5 en 6 zie je de vensters van de *Trinity Chapel (Kapel van de drievuldigheid)*, onderdeel van de kathedraal van Canterbury. Veel gotische kathedralen bevatten grote glasvensters. Voorstellingen in deze vensters hadden vaak een educatieve functie.

(1p) Noem nog een functie én de daarmee samenhangende betekenis van deze grote glasvensters in gotische kathedralen.

De ramen in de *Trinity Chapel* worden de *Miracle Windows* (*Wonder Vensters*) genoemd. Het aanschouwen van deze ramen was -naast het bidden bij het graf van Becket- een hoogtepunt voor de pelgrims bij aankomst in de kathedraal. Tekst 2 gaat over de voorstellingen op deze *Miracle Windows*, op afbeelding 7 tot en met 9 zie je enkele details.

Volgens sommige historici passen de *Miracle Windows* in een algemene ontwikkeling in de late middeleeuwen waarbij het leven op aarde, het 'hier en nu', meer centraal kwam te staan.

(1p) Geef aan hoe deze aandacht voor het 'hier en nu' zichtbaar is in de *Miracle Windows*.

Bij voltooiing van de pelgrimstocht kochten pelgrims een insigne. Deze insignes waren te koop bij de kathedraal en werden op de hoed of de mantel bevestigd. Op afbeelding 10 en 11 zie je voorbeelden van Becket-insignes.

(3) Geef twee redenen waarom dergelijke insignes van belang waren voor de pelgrim. Geef vervolgens een reden waarom dergelijke insignes van belang waren voor de Kerk.

In filmfragment 1 zie je een compilatie van delen uit de animatieserie *The Canterbury Tales*. In tekst 3 lees je over de veertiende-eeuwse verhalenreeks waarop deze serie werd gebaseerd.

De serie werd in de pers veelvuldig geprezen, mede omdat deze recht doet aan de originele vertelling. Zo krijgt het concept raamvertelling vorm in animaties.

(1p) Geef aan hoe het concept raamvertelling vorm krijgt in animaties.

Een van de pelgrims in *The Canterbury Tales* is Pardoner, een handelaar die aflaten en valse relieken verkoopt.

Pardoner predikt in filmfragment 2 de Bijbeltekst '*hebzucht is de wortel van alle kwaad*.' Het feit dat Pardoner deze tekst predikt, is ironisch en kan gezien worden als kritiek op de geestelijkheid en de Kerk.

(2p) Geef aan wat hier ironisch aan is. Geef vervolgens aan welke kritiek op de Kerk in dit fragment wordt gegeven.

Blok 2

Dit blok gaat over kunstenaars rond de Eerste Wereldoorlog en over het toneelstuk *Der Gute Mensch von Sezuan* van Bertolt Brecht.

De Eerste Wereldoorlog had grote invloed op het culturele leven in Duitsland aan het begin van de twintigste eeuw.

Toen de oorlog uitbrak in augustus 1914 beschouwde een aantal avant-gardekunstenaars dit als een positieve gebeurtenis. Sommige kunstenaars meldden zich vrijwillig aan om te vechten aan het front.

(1p) Geef aan in welk opzicht deze kunstenaars het uitbreken van de oorlog als een positieve gebeurtenis beschouwden.

Veel van de Duitse kunstenaars die aanvankelijk positief waren over de oorlog, keerden gedesillusioneerd terug van het front.

De Duitse dichter, toneelschrijver en regisseur Bertolt Brecht (1898-1956) moest in 1918 in dienst als hospitaalsoldaat. Hij schreef in de zomer van 1918 het gedicht *Legende vom toten Soldaten*. In het geluidsfragment hoor je een uitvoering van het gedicht op muziek. In tekst 1 lees je de vertaling van het gedicht.

In *Legende vom toten Soldaten* gaf Brecht zijn oorlogservaring weer.
(2p) Geef op basis van de tekst van het gedicht aan hoe Brecht over de oorlog dacht. Betrek een voorbeeld uit de tekst van het gedicht in je antwoord.

Het gedicht van Brecht is cynisch van toon. De wijze van uitvoeren in geluidsfragment 1 versterkt het cynische karakter.
(1p) Leg dit uit.

Na de Eerste Wereldoorlog schreef Brecht zijn eerste toneelstukken. In zijn stukken reageerde hij vaak op politieke en sociaal-maatschappelijke kwesties. In tekst 2 lees je de achtergronden en de synopsis van Brechts stuk *Der Gute Mensch von Sezuan* (*De Goede mens van Sezuan*).

Ook in dit stuk verwerkte Brecht zijn kritiek op de maatschappij.

(2p) Geef aan welke maatschappijkritiek uit het stuk blijkt. Betrek een voorbeeld uit tekst 2 in je antwoord.

In het filmfragment zie je twee scènes uit het begin van het toneelstuk *Der Gute Mensch von Sezuan*.

In het begin van het stuk dalen drie goden af naar de aarde. De vormgeving van het decor sluit aan bij Brechts opvatting over theater.
(3p) Noem twee concrete voorbeelden van het decor die passen bij Brechts opvatting over theater.
Leg vervolgens uit waarom dit decor aansluit op wat Brecht bij het publiek wilde bereiken.

In het filmfragment zie je de dag van het voorgenomen huwelijk tussen Shen Te en Yang Sun. Wachtend op de komst van Shui Ta zingt de woedende bruidegom een lied.

Er is in deze scène in het spel en in de muziek sprake van vervreemdingseffecten.

(3p) Benoem

- **twee voorbeelden van vervreemding in het spel en**
- **een voorbeeld van vervreemding in de muziek.**

In het filmfragment zie je het slot van de televisiebewerking van *Der Gute Mensch von Sezuan*. Brecht geeft hier, in een epiloog, een boodschap aan het publiek over de functie van goden en religie.
(1p) Geef aan welke boodschap over religie Brecht hier geeft.

Blok 3

Dit blok gaat over musicals in de Verenigde Staten en over het toneelstuk, de musical en de film *Chicago*.

In de jaren twintig was er in de Verenigde Staten sprake van een bloeiende musicalindustrie. In deze tijd werden op Broadway in New York voor het eerst musicals voor langere tijd in één theater geprogrammeerd. Voorheen reisden gezelschappen vaak langs verschillende steden en theaters om een musical uit te voeren.

Voor de producent van een musical had deze nieuwe opzet op Broadway zowel voor- als nadelen.

(2p) Geef van deze opzet zowel een voordeel als een nadeel voor de producent.

In het filmfragment zie je een scène uit de film *Roxie Hart* uit 1942. Roxie wordt hier in de gevangenis geïnterviewd door verschillende journalisten.

In deze film wordt een beeld geschetst van de cultuur van de jaren twintig. Jazzmuziek en -dans speelden daarin een belangrijke rol. In het filmfragment zie je de danseres/actrice Ginger Rogers (Roxie) die de Black Bottom danst. Later zie je een groepsdans met (onder andere) Charleston-bewegingen.

Er was in de jaren twintig veel kritiek op dergelijke muziek en dans.

(2p) Geef aan welke kritiek men destijds had

- op dergelijke muziek en
- op dergelijke dans.

In de jaren dertig was er sprake van een economische recessie in de Verenigde Staten die ook merkbaar was op Broadway. Vanaf 1940 groeide het aantal succesvolle musicals weer. De jaren veertig en vijftig staan bekend als de 'Golden Years' (Gouden Jaren) van de musical in de Verenigde Staten. Beroemde musicals als *Oklahoma* (1943), *Kiss me Kate* (1948), *My Fair Lady* (1956) en *West Side Story* (1957) werden in deze periode geproduceerd.

Musicals uit de Golden Years worden gekenmerkt door verschillende artistieke vernieuwingen. Hieronder volgen vier beweringen over deze musicals.

(2p) Geef bij elke bewering aan of deze juist of onjuist is.

Noteer op je antwoordblad het cijfer van de bewering gevolgd door 'juist' of 'onjuist'.

- 1 Muziek en verhaal staan veelal los van elkaar, de muzikale lijn wordt zelfstandig en staat los van het plot.**
- 2 Choreografen krijgen een belangrijke rol in de productie, er komt een duidelijke relatie tussen de dans en het verhaal.**
- 3 Verhalen uit de hoge kunst vormen vaak een inspiratiebron voor de scripts.**

In 1975 ging de musical *Chicago* in première. In filmfragment 2 zie je de song *All I Care About is Love* (Het enige waar ik om geef is liefde). In deze song bezingt de advocaat van Velma en Roxie zijn liefde voor (onder andere) het recht.

De Amerikaanse theaterregisseur, auteur en recensent Scott Miller zegt over de musical *Chicago*: "Het verhaal van *Chicago* wordt verteld in de taal van vaudeville." In *All I Care About is Love* wordt op verschillende manieren verwezen naar deze vorm van vermaak.

(3p) Beschrijf voor de volgende aspecten van *All I Care About is Love* hoe ze verwijzen naar vaudeville:

- decor of spel
- kostumering en/of rekwisieten
- dans en/of beweging

De Amerikaanse theaterregisseur, auteur en recensent Scott Miller zegt over de musical *Chicago* uit 1975:

"*Chicago's* centrale uitgangspunt, dat misdaad en rechteloosheid in onze cultuur worden verheerlijkt en al te eenvoudig ingezet worden als vermaak, krijgt vorm in de meest populaire vorm van entertainment van die tijd: vaudeville."

De musical *Chicago* kan gezien worden als een commentaar op de vermaakscultuur waarin misdaad en rechteloosheid worden verheerlijkt. Het idee om *Chicago* vorm te geven in de taal van vaudeville past bij dit commentaar.

(1p) Leg dit uit.

In 2002 werd de film *Chicago* uitgebracht. Deze film is gebaseerd op de musical uit 1975. In de vormgeving van de film wordt verwezen naar de opvoering van de musical in theaters.

(3p) Geef aan op welke manier in het fragment wordt verwezen naar de opvoering van musicals in het theater. Richt je antwoord op

- decor,
- belichting en
- kostuum.

Het verhaal van *Chicago* speelt zich af tegen de achtergrond van het feminisme in de jaren twintig, waarbij vrouwen streden voor meer vrijheden en de gelijke behandeling van mannen en vrouwen.

In filmfragment 4 zie je de Nederlandstalige uitvoering van het lied *When Velma Takes the Stand (Als Velma straks getuigt)*. Velma, die terechtstaat voor moord, laat hier aan haar advocaat zien hoe ze van plan is de jury aan te pakken tijdens de rechtszaak.

In dit optreden wordt gerefereerd aan de feministische strijd en aan de ongelijke behandeling van mannen en vrouwen in de jaren twintig
(1p) Geef aan op welke manier in dit optreden aan deze situatie wordt gerefereerd.

Blok 4

Dit blok gaat over folkzangers en singer-songwriters.

De Amerikaanse zanger Woody Guthrie (1912-1967) werd tegen het einde van de jaren dertig bekend als vertolker van oude, traditionele volksliedjes, folksongs. Deze songs had hij overgenomen van de boeren en arbeiders op het Amerikaanse platteland, waar hij zelf was opgegroeid. Deze muziek heeft haar wortels in de cultuur van de kolonisten (de eerste Europeanen die zich in Amerika vestigden).

Tot aan het midden van de twintigste eeuw bleef de muziek van deze plattelandsgemeenschappen in de Verenigde Staten vaak onveranderd.
(2p) Geef twee verklaringen voor het feit dat de muziek van deze gemeenschappen nauwelijks veranderde.

In geluidsfragment 1 zingt Woody Guthrie zijn lied *This Land Is Your Land* (Dit land is jouw land), in een opname uit 1944. Guthrie schreef zelf de tekst en muziek en baseerde zich daarbij sterk op traditionele folksongs.

(2p) Verklaar de titel. Geef vervolgens aan waarom Guthries keuze om het lied te baseren op een traditionele folksong daarbij past.

Toen de Verenigde Staten in 1942 in oorlog raakten met Japan en Duitsland, ging Guthrie in havensteden optreden voor Amerikaanse soldaten. Op de afbeelding is te zien dat zijn gitaar het opschrift draagt: 'This machine kills fascists' (Deze machine doodt fascisten).
(1p) Geef aan wat de strekking is van deze boodschap.

Bob Dylan was een jonge folkzanger in New York in het begin van de jaren zestig. Net als zijn grote voorbeeld Woody Guthrie gebruikte hij zijn stem, zijn gitaar en een mondharmonica. Net als Guthrie zong ook Dylan politiek geladen teksten. Aanvankelijk bediende hij hetzelfde publiek als Guthrie, maar gaandeweg sprak Dylan met zijn songs een publiek aan van studenten en jongeren uit de middenklasse van de grote steden. Deze studenten en jongeren vormden een nieuwe jeugdcultuur.

Hieronder volgen vier beweringen over de jeugdcultuur in het begin van de jaren zestig in de Verenigde Staten.

(3p) Geef bij elke bewering aan of deze juist of onjuist is. Noteer op je antwoordblad het cijfer van de bewering gevolgd door 'juist' of 'onjuist'.

Deze jeugdcultuur uit het begin van de jaren zestig ontstond mede

- 1 als reactie op de toegenomen armoede onder zwarte Amerikanen.
- 2 als verzet tegen de populariteit van de rock 'n' roll.
- 3 door de groeiende economische zelfstandigheid van jongeren.
- 4 door de overheid: de jeugd opvoeden tot kritische burgers was een beleidspunt.

In 1964 vond er een ontmoeting plaats tussen Bob Dylan en The Beatles. De popgroep uit Liverpool veroverde in die tijd de wereld met elektrische gitaren en lichtvoetige songs. Dylan en The Beatles waren grote bewonderaars van elkaar.

Het jaar daarop verscheen Bob Dylan op het Newport Folk Festival. Voor het eerst speelde hij niet akoestisch, maar met een elektrische gitaar en een versterkte begeleidingsband. In filmfragment 1 is te horen hoe hij wordt uitgejouwd en weggefloten door een deel van het publiek.

(1p) Geef een verklaring voor deze reactie van (een deel van) het publiek.

Halverwege de jaren zestig ontstond de hippiecultuur. De hippies propageerden onder andere vrede, vrije liefde en geestverruimende drugs.

In geluidsfragment 2 hoor je een deel van de song *Woodstock* van de Canadese singer-songwriter Joni Mitchell. Het nummer gaat over het Woodstock-festival in 1969 dat geldt als het hoogtepunt van het hippietijdperk. In tekst 2 lees je een fragment van de songtekst.

Zowel de songtekst als de muziek van het nummer *Woodstock* sluiten aan bij elementen uit de hippiecultuur.

(3p) Noem een kenmerk van de songtekst en noem twee kenmerken van de muziek waarmee het nummer aansluit bij de hippiecultuur. Laat de verwijzing naar het Woodstockfestival buiten beschouwing.

Joni Mitchell streefde ernaar om in haar songs dicht bij zichzelf te blijven. Zij heeft in interviews gesteld dat haar (wereldwijde) succes vaak in de weg heeft gestaan van haar artistieke streven om persoonlijke en openhartige teksten te schrijven.

(1p) Leg uit hoe succes dit streven in de weg kan staan.

Singer-songwtermuziek is ook in de huidige tijd populair. In 2012 startte bij de Nederlandse publieke omroep de tv-show *De beste singer-songwriter van Nederland*.

In filmfragment 2 en 3 zie je de finales van twee tv-talentenshows: *The Voice of Holland* en *De beste singer-songwriter van Nederland*. De show van *The Voice of Holland* werd uitgezonden vanuit een studioruimte. *De beste singer-songwriter* werd uitgezonden vanuit 'Paard van Troje', een popzaal in Den Haag, die een lange traditie kent van popoptredens.

De makers van *De beste singer-songwriter* wilden zich onderscheiden van *The Voice of Holland*.

(2p) Geef, gezien dit streven, twee redenen waarom de makers van *De beste singer-songwriter* voor 'Paard van Troje' kozen.

Je kunt je afvragen of het optreden in het filmfragment past in de traditie van de singer-songwriter.

(1p) Geef een reden waarom dit optreden niet past in deze traditie.

Singer-songwtermuziek is door de jaren heen populair gebleven, ook in de huidige tijd, dwars door alle veranderende modes in de popmuziek heen.

(1p) Geef een verklaring voor de aanhoudende populariteit van dit genre bij het publiek.

Dit was de laatste vraag van het examen.

Klik op of als je de vragen nog eens wilt langslopen.

Klik op de knop 'stoppen' als je klaar bent.

Bronvermelding

De in dit examen gebruikte bronnen zijn vermeld in het examen zelf en/of in het correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.

Einde